

חג סוכות: האם מותר לתת לקטן לאכול מחוץ לסוכה

בס"ד

פתיחה

כאשר קטן מגיע לגיל שלוש עשרה, הוא מתחייב בכל המצוות הכתובות בתורה. בגמרא לא מופיע בשום מקום המקור לכך שבגיל שלוש עשרה מתחייבים במצוות, וגם דברי המשנה במסכת אבות (ה, כא) שבגיל "שלוש עשרה למצוות" הם ככל הנראה הוספה מאוחרת ולא הנוסח המקורי של המשנה. בעקבות כך נחלקו הראשונים מהיכן לומדים דין זה:

א. **הרא"ש** בתשובה (כלל טז, א) כתב, שמדובר בהלכה למשה מסיני. הגמרא במסכת עירובין (ד ע"א) אומרת, 'ששיעורים' (דהיינו אכילת דת מצה, כזית מן המת שמטמא באוהל ועוד) הם הלכה למשה מסיני, הרא"ש סובר שגיל 'בר מצווה' נכלל בתוך השיעורים שנמסרו למשה מסיני, וכך סבר גם **המהרי"ל** (ס' נא), ובלשון הרא"ש:

"וששאלת מאין לנו דבן י"ג שנה ויום אחד הוא בר עונשין אבל פחות מכן לא, דע כי הלכה למשה מסיני הוא, ובכלל שיעורין חציצין ומחיצין שהן הלכה למשה מסיני, דשיעור וקיצבה לכל דבר נתן למשה בעל פה. וכן ההיא דבת שלש ביאתה ביאה פחות מכן לא. וכן בן ט' ביאתו ביאה ולא פחות. וכן סריס שהוא קטן עד כ' שנה, כל אלו הלכה למשה מסיני הן."

ב. **רש"י** (מזיר כט ע"א) חלק ונקט, שהמקור לדין זה הוא מעשה שמעון ולוי בשכם. כאשר שמעון ולוי יצאו להרוג באנשי שכם, התורה כותבת שהם לקחו 'איש חרבו', ולוי היה באותה שעה בן שלוש עשרה - ונקרא איש. מכיוון שבשום מקום שהתורה קוראת למי שקטן מגיל שלוש עשרה 'איש', משמע שבגיל שלוש עשרה יוצאים מגיל קטנות, ומתחילים להתחייב במצוות¹.

למרות שיהודי מתחייב במצוות מגיל בר מצווה, **השולחן ערוך** (תרמ, ב) פסק בהתאם לגמרא בסוכה (מב ע"א), שקטן שאינו צריך לאמו, כאשר הוא מגיע לגיל חינוך (בערך גיל חמש, שש, תלוי בילד) - כבר מתחייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצוות. בעקבות כך נעסוק הפעם בחינוך קטנים למצוות באופן כללי, ומתוך כך בשאלה האם מותר לתת לקטן לאכול מחוץ לסוכה.

הפרשת קטן מאיסור

מתי צריך לחנך קטן למצוות? בשאלה זו יש סתירה בין הגמרא במסכת יבמות, לגמרא במסכת סוכה:

מצד אחד, הגמרא במסכת יבמות (ק"ג ע"ב) מספרת, שרבי יצחק איבד בשבת את מפתחות בית הכנסת ברשות הרבים, וכדי לקבלם בחזרה שלח לשם ילדים שישחקו, ואז ימצאו אותם ויביאו לו, וזאת למרות שיטלטלו ברשות הרבים - משמע שאין חובה לחנך ילדים למצוות. **מצד שני**, הגמרא במסכת סוכה (מב ע"א) כותבת, שקטן שהגיע לגיל חינוך, יש ללמד אותו לנענע בלולב ולהתעטף בציצית.

מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים כיצד ליישב את הסתירה:

א. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות יז, כז - כח) **ורבינו יצחק** (תוספות מזיר כח ע"ב), חילקו בין החובה של האב לחנך את בנו, לחובה של אנשים זרים. כאשר רבי יצחק שלח את הילדים להביא את המפתחות, הוא לא שלח את ילדיו שלו, ולכן אין עליו חובה לחנכם. הגמרא בסוכה לעומת זאת, דנה בחיוב האב לחנך את בנו, ומשום כך מוטלת עליו החובה, ובלשון הרמב"ם:

"קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות, או שעשה מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת, במה דברים אמורים בשעשה מעצמו, אבל להאכילו בידיים אסור. ואף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצווה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו."

ב. **התוספות** במסכת יבמות (שם) **והרשב"א** (יבמות קד ע"א) תירצו, שבעוד שהגמרא ביבמות דנה במצוות לא תעשה (טלטול ברשות הרבים), הגמרא במסכת סוכה דנה במצוות עשה (לולב וציצית). כאשר מדובר באיסור לא תעשה, אף אחד (כולל אביו של הילד) לא מצווה להפריש את הילד מאיסור. במצוות עשה לעומת זאת, יש חובה על כולם לחנך, ועל כך מדברת הגמרא בסוכה.

לכאורה עדיף להפריש ממצוות לא תעשה, שהרי מדובר בעבירה חמורה יותר! **היראים** (ס' נא) יישב, שקטן לא יתרגל לאכול איסורים כי זו מציאות פחות מצויה, בעוד שמצוות עשה מצויות ולכן חובה לחנכו מגיל צעיר. **תרומת הדשן** (ס' צד) יישב אחרת וכתב, שכדי לקיים מצוות עשה צריך להרגיל לעשייה, דבר שיותר קשה מאשר להפרישו מאיסור, ולכן דווקא בהן חובה לחנכו, ובלשוננו:

"ואין להקשות מסברת הרב אלעזר, דיש ליישב שפיר, דודאי איסור לאו חמור מאיסור עשה, כדאיתא בהדיא בפרק קמא דיבמות, וכדמוכח נמי (= גם) בפרק ב' דיומא. מכל מקום לא שייך חינוך אלא במצוות עשה, שצריך אזהרה טפי מאיסור לאו שהוא שב ואל תעשה."

ג. **התוספות** במסכת שבת (קכא ע"א ד"ה שמע מינה) **והרמב"ן** (יבמות קיד ע"א) כתבו, שלמעשה על כל אדם חובה לחנך את הקטן, בין למצוות עשה, ובין למצוות לא תעשה. את הסתירה בין הגמרות יישבו, שבעוד שהגמרא ביבמות דנה בילדים קטנים מאוד ומשום כך אין חיוב לחנכם, הגמרא במסכת סוכה דנה בקטן שכבר הגיע לכלל דעת וגיל חינוך, ומשום כך חובה לחנכו.

¹ גוי שאינו חוגג בר מצווה, מתחייב בשבע מצוות בני נח בגיל בו מבין שעליו לקיימן. בעקבות כך נקטו **האור שמח** (איסורי ביאה ג, ב) **והגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, לד), שמעיקר הדין כאשר ילד יהודי מגיע לכלל דעת, הוא גם חייב בשבע מצוות בני נח, אלא שלא נענש אם חטא, כי התורה חסה עליו. **הרב אשר וייס** (שו"ת ב, מח) חלק וטען, שיהודים לא שייכים כלל באותן שבע מצוות, ומשום כך הם לא מתחייבים בגיל בו יש להם דעה.

להלכה

א. להלכה **השולחן ערוך** (שמג, א) פסק כדעת הרמב"ם, שרק האב מצווה להפריש את בנו מאיסורים ולחנכו במצוות, ואילו שאר בני אדם אינם חייבים. אך במקרה בו הקטן עושה איסורים בפהרסיא (כמו למשל תקיעה בשופר בשבת וברבים), כתב **שולחן ערוך הרב** (שם, א) שגם השולחן ערוך מודה שיש להפרישו, בגלל הנזק הכללי שיווצר אם לא ימחו.

ב. הרמ"א (שם) חלק ופסק כתוספות במסכת שבת, שכאשר הבן מגיע לגיל חינוך - מצווה על כל אדם לחנכו. אף על פי כן, **המשנה ברורה** בעקבות החיי אדם סייג את דבריו וכתב, שהרמ"א פסק כך רק באיסורי דאורייתא (וכמו אכילת גבלות), אבל אם הקטן עובר על איסורי דרבנן, וכמו משחק בדבר מוקצה בשבת - הרמ"א מודה לדעת השולחן ערוך שרק האב מצווה להפרישו מאיסור.

האכלת נבילות לקטן

אם כן, נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בשאלה האם חובה להפריש קטן שעושה על דעת עצמו איסור (או לחנכו למצוות עשה). אמנם, כפי שעולה מדברי הגמרא ביבמות - כולם מודים שאסור לגרום לקטן ואפילו לתינוק לעבור איסורים, לדוגמה לתת לו בידים שרצים, דם וכדומה כדי שיאכלם, ובלשונה:

"לא תאכלום כי שקץ הם - לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים דלא ליספו ליה בידים (= שלא יאכילום). תא שמע: כל נפש מכם לא תאכל דם - להזהיר הגדולים על הקטנים דלא ליספו להו בידים. תא שמע: אמור... ואמרת - להזהיר גדולים על הקטנים... דלא ליטמו להו בידים (= שאסור לגדולים לטמא את הכהנים הקטנים)."

א. עם זאת **הרשב"א** (ד"ה מיהו) הבין, שכאשר הגמרא אוסרת להאכיל תינוק איסורים, היא מדברת דווקא על איסורי דאורייתא, אבל כאשר מדובר באיסורי דרבנן והמטרה היא לצורך התינוק ולא לצורך הגדול (להאכילו עוף בחלב וכדומה) - מותר לגרום לקטן לעשות איסורים, כך פסק **שולחן ערוך הרב** (שמג, ו), וכן **הביאור הלכה** (ד"ה מדברי), אך רק בשעת הדחק.

ב. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות יז, כז) חלק וסבר שאסור לתת לקטן גם איסורי דרבנן, וכן פסק **השולחן ערוך** (שמג). אף על פי כן, במקרה בו מדובר בגזירת חכמים, כתב **הפרי מגדים** (או"ח ס' שא) שגם לדעת הרמב"ם מותר לתת לקטן איסור דרבנן, ומשום כך מותר לתלות בשבת כלי שמשמיע קול על עגלה של התינוק שישחק בו, משום שאיסור השמעת קול בשבת, הוא רק גזירה שמא יתקן כלי שיר.

מתן אוכל לקטן מחוץ לסוכה

כפי שראינו בעבר (סוכות שנה ב') לאו חמור מעשה, ומשום כך כדי לקיים מצוות עשה מותר להוציא עד חומש מהנכסים 'לעבור ושב', אך כדי לא לעבור על לאו יש להוציא את כל הכסף. נחלקו הפוסקים בשאלה, האם גם במקרה שלנו יהיה הבדל בין לאו לעשה, ובעוד שאיסורי לאו יהיה אסור להאכילו, הרי שבאיסורי עשה יהיה מותר:

א. **תרומת הדשן** (סי' קכה) דן בשאלה, האם מותר לתת לקטן שלא הגיע לגיל חינוך לאכול מצות בערב פסח, דבר האסור מדברי חכמים. הוא כתב, שמכיוון שמדובר בביטול עשה בלבד, אין בכך בעיה. ראה לדבריו הביא מדברי **המהר"ם**, שהתיר לתת לקטן לשתות את היין של הקידוש שעשו בבית הכנסת למרות שלא מדובר בקידוש במקום סעודה, ומעיקר הדין אסור לשתות, ובלשונו:

"יראה דאם לא הגיע הקטן לכלל דעת כל כך, שיודע ומבין מה שמספרים לו מניסים ונפלאות ביציאת מצרים, מותר להאכילו. ואף על גב דקיימא לן (= ומקובל בידנו) דלא ספינן (= מאכילים) בידים איסור לקטן, הרי חילק מהר"ם בהלכות ברכות, דהני מילי באיסור לאו, אבל ביטול מצוות עשה ספינן ליה. ובזה יישב המנהג שנהגו להטעים התינוקות מן הקידוש בבית הכנסת."

ב. דעת **השולחן ערוך** (או"ח רסט) לא כך, והטעם לכך ברור. שכן הוא פסק בעקבות הרמב"ם, שאסור להאכיל קטן אפילו איסורי דרבנן (שלא כרשב"א), ולכן קל וחומר שהוא יאסור לתת לקטן איסורי עשה מדאורייתא, וכן פסקו גם **שולחן ערוך הרב והמשנה ברורה**. בשביל בכל זאת להתיר לקטן לשתות לפני הקידוש בבית כנסת, צירף עוד שני גורמים:

גורם ראשון: אם הקטן לא ישתה, המקדש יעבור על ברכה לבטלה, ולדעת השולחן ערוך מדובר בלאו דאורייתא, לכן עדיף לתת לקטן לשתות ולעבור על איסור דרבנן, מאשר לעבור על איסור דאורייתא. **גורם שני:** יש שיטה שסוברת, שאין כלל בעיה לשתות יין לפני הקידוש (או ששתיית היין נחשבת כקידוש במקום סעודה), ואפשר לסמוך עליה ולתת לקטנים לשתות.

תינוק או קטן

א. לכאורה, אחרי שרוב הפוסקים חלקו על תרומת הדשן ואסרו להאכיל תינוק גם באיסורי עשה, יהיה אסור לתת אפילו לתינוק בן שנה אוכל מחוץ לסוכה, כשם שאסור להאכיל קטן בן שנה נבילות וטריפות. ואכן כך כתב **הרב משה לוי** (תפילה למשה ד, ג): "ומינה לנידון דידן, שאסור להאכיל יותר מביצה פת לקטן אפילו אם צריך לאמו, כשהוא מחוץ לסוכה".

ב. אמנם מלשון רוב הפוסקים לא משמע כך, ולפי שיטתם יש לחלק בין האכלת קטן לפני קידוש להאכלת קטן מחוץ לסוכה. האכלת קטן לפני קידוש מהווה איסור ממש, בעוד שהאכלת קטן מחוץ לסוכה אינה איסור, אלא ביטול מצוות עשה, שגם לדעת החולקים על תרומת הדשן יהיה מותר להאכילו מחוץ לסוכה (אך אם הוא הגיע לגיל חינוך אסור מדין חינוך).

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בשולחן שבת או בבקשה תעביר הלאה על מנת שעוד אנשים ייקראו...

² אמנם יש לסייג את האיסור, כפי שעולה מדברי הפוסקים, האיסור הוא רק לתת לקטן את האוכל לתוך פיו ממש, או לצוות עליו לאכול, אבל כאשר מניחים לפניו את הקערה והוא אוכל מעצמו אין בכך איסור, משום שבכחא גוונא הוא לא מאכיל אותו ממש. אמנם, היתר זה (לתת לפניו) רק לאנשים זרים ביחס לתינוק, אבל אביו צריך לחנך אותו לאכול בסוכה, ולכן אסור לו אפילו להניח לפניו.

³ מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com